

ANTINGEN-ELLER

Kierkegaards Magnum Opus

AV ROBERT HÖÖG

OM DEN FILOSOFISKA GENREN existentialism faller gemene man i smaken torde Søren Kierkegaard, även kallad "ångestens diktare", och Antingen-eller (Walhström & Widstrand, 1964) vara till full belåtenhet. Detta centrala och synnerligen betydelsefulla verk av denne danska 1800-tals tänkare tillkom under en av vederbörandes vistelser i tillflyktsorten Berlin på 1840-talet.

Kierkegaard föddes i Köpenhamn 1815. Han påverkades redan i mycket unga år av sin far, Michael, vars sinnesstämning ofta var väldigt mörk. Søren och hans sex äldre syskon fick en religiös uppfostran. Kierkegaard var en flitig elev vid universitetet i Köpenhamn och studerade teologi fram till 25 års ålder. Något som vanligtvis nämns i samband med Kierkegaard är hans relation till Regine Olsen, en kvinna han förlovade sig med och sedermera planerade att gifta sig med. Søren hade dock i likhet med sin far ett mycket tungt sinne och ville inte dra med henne i sitt fördärv. När förlovningen sålunda bröts efter två år ångrade sig Søren dock och insåg att hon skulle gjort honom lyckligare än han någonsin kunnat drömma om.

Kierkegaard dog 1855 efter att ha tillbringat en månad på sjukhus. Dödsorsaken var ett slaganfall. I dag är han ihågkommen som en av de största existensfilosoferna. Han betonade ihärdigt vikten av det subjektiva för varje individ, han opponerade sig starkt emot den samtida tyska filosofen Hegel och dennes uppfattning om en objektiv syn på individen, samhället och kunskap. "**Jag måste hitta en sanning som är sann för mig... för vilken jag kan leva eller dö.**", ett citat som både sammanfattar och kristallklart förklarar hans ställningstagande.

Att just Antingen-eller av Kierkegaards tjugo böcker höjer sig snäppet över de övriga, om man fäster särskilt anseende vid dess betydelse för existentialismen, beror på att han här inbegriper läsaren i resonemanget om människans leverne; i antingen det estetiska eller etiska stadiet. Kierkegaards filosofiska "system" bygger till stor del på dessa begrepp och Søren menade att det förstnämnda stadiet ledde till förtvivlan och ångest då etikernas tillvaro består av att hänge sig åt njutningar av alla de slag. Att endast söka tillfredsställelse för sina begär kommer slutligen att resultera i ångest eftersom begären aldrig sinar, menar Kierkegaard

(som Schopenhauers åsikt om viljan till liv som åstadkommer denna misär). Etikerns leverne representeras emellertid av ett moraliskt ställningstagande som har prioritet över estetikerns rigorösa njutningslystnad. Etikern har "valt sig själv", inser estetikerns ångestskapande tillvaro och lever efter subjektivt konstruerade regler och föreskrifter. I subjektiviteten finns sanningen, förkunnade denne ensamme dansk.

Antingen-eller är uppdelad i två delar. Den första består av A:s papper i dagboksform medan den andra utgörs av B:s papper i brevform. Berättarstilen är i den första delen främst uppbyggd på aforismer och kortare stycken, medan de skickligt skrivna försändelserna, som närmast har formen av en mycket omfattande föreläsning, är sammansatta till en del som utgör hela kapitlet.

Eftersom Kierkegaard utgav alla sina böcker under pseudonym så har inte originalutgåvan Kierkegaard som angiven författare och utgivare utan en "Victor Eremita" (vilket betyder "han som segrar i eller genom ensamheten"). I förordet bekantas man med författaren som döljer sig bakom detta latiniserade namn. Han har av en tillfällighet kommit över både A:s och B:s papper som legat i en sekretär hos en lumphandlare. Efter att Victor Eremita sorterat och sammanställt innehållet av alla dessa anteckningar, brev och dagboksnoteringar ger han helt sonika ut det i bokform under titeln Antingen-eller. A:s anteckningar beskriver i detalj dennes vämjelse inför livet och dess prövningar. Han är väl ansedd, har både förmögenhet och ett skarpt sinne. Emellertid är detta av föga betydelse då han är fylld av ångest och är oförmögen att hitta en mening med livet:

"Min själ är så tung att ingen tanke orkar bära den, intet vingslag orka lyfta den upp i etern. Skall den röra sig, stryker den fram längs marken liksom fåglarna flyger lågt när det drar ihop till åska. Över mitt innersta jag ruvar en beklämning, en ångest som förebådar jordbävning."

Kierkegaard låter här några av sina grundbegrepp tungsinne, ångest och förtvivlan få fritt spelrum och hans raka framställning av dessa är ofta mycket träffande och kraftfulla, tillika dystra och fyllda av vemod. A:s del – som förutom ovanstående även tar upp olycklighet, kärlek och människans karaktär – får sitt svar i bokens andra del, då personen som döljer sig bakom B redogör för sina synpunkter på livet och hur det kan levas. B är en gift far vars familj och fru betyder allt för honom. Men likt brevmottagaren har han erfarit den djupaste förtvivlan. Han ämnar att hjälpa A och reda ut de bekymmer han brottas med och ge honom vägledning genom att utförligt förklara grunderna för det estetiska och etiska. Kierkegaard nöjer sig dock inte med att "bara" behandla dessa

två utan låter B diskutera även kring hur viktigt det är att välja rätt – en av existentialismens bärande grundstenar. Budskapet i Antingen-eller är inte enbart att förmedla förkunnelsen om Kierkegaards två livsåskådningar, Kierkegaard vill därtill ställa läsaren inför valet om det estetiska eller det etiska; antingen-eller. Kierkegaard, som naturligtvis inte är objektiv i sin framställningen av de tvenne livsåskådningarna, låter genom B i ett stycke skriva:

”Den etiska individen har icke plikten utanför sig utan i sig. (...). Om den etiska människan kan man säga att hon är som ett stilla vatten; hon har långt till botten, medan den som lever estetiskt endast röres upp på ytan.”

Att läsa Antingen-eller är inte som att läsa en vanlig skönlitterär roman. Eftersom den är koncentrerad på Kierkegaards filosofi så krävs det av läsaren ett engagemang och en tillstymmelse till förmåga att kunna tänka i Kierkegaards banor. Det är dock inte helt nödvändigt men det underlättar läsningen om man är bekant med existentialismens grunder i allmänhet, och i synnerhet Kierkegaards filosofi. Att Kierkegaard själv genom led av en för honom oförklarlig melankoli blir man kvickt varse då man läser Antingen-eller, i synnerhet A:s del. Kierkegaard själv fann dock till slut tröst och vederkvickelse i Guds händer, men Gud har bara en marginell plats i denna boks knappa 100 sidor. Kierkegaards förmåga att dra några av människans djupaste och mörkaste sidor till sin spets, ge dem sina alldeles egna färger och nyanser gör det dock till ett, ur ett existensfilosofiskt perspektiv, lärorikt nöje att läsa Antingen-eller. För vem håller inte med denna gåtfulle dansk då han genom A:s anteckningar säger:

”Vad är härligare än förälskelsens första tid, då man med varje möte, varje ögonkast får något nytt att ta med sig hem och fröjdas åt.”

Till sist, Antingen-eller är ett tidlöst diktverk som idag är lika aktuellt som det var 1843. Alternativa livsåskådningar – vare sig den heter existentialism, New Age eller scientologi – är i dag minst lika viktiga och eftersträvansvärda som religion var för 100 år sedan. I all synnerhet med tanke på vårt avkristnade samhällsklimat och dess moraliska förfall. Søren Kierkegaard och hans värderingar om ett liv i estetisk eller etisk anda är sitt svärmod till trots ett mycket gediget alternativ. Därutöver besatt mannen en visdom vars kaliber med rätta tilldelade honom titeln filosof.

...

Robert Höög är redaktör för Carpen Webzine och nås på adressen red@carpen.nu.